

Ключевые слова: национальная картина; грамматическая система украинского языка; качественные, относительные и притяжательные прилагательные; степени сравнения прилагательных; краткие и полные формы прилагательных; интерферентное влияние.

Summary

The article deals with the Ukrainian adjective as a basis for national picture, the core features of adjectives are found out, the adjective is showed as our most precious ornaments of speech, proved its stability in the grammatical system of the Ukrainian language, determined national characteristics in the formation of the degrees of comparison of the qualitative adjectives, characterized short and long forms, described the semantic and derivational features of the relative and possessive adjectives, traced the features of the interference impact on the level of the adjective.

Keywords: national picture; the grammatical system of the Ukrainian language; qualitative, relative and possessive adjectives; the degrees of comparison of the adjectives; short and long forms of the adjectives; the interference impact.

УДК 378.147:81–119

Сніца Т. Є.,
старший викладач,
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького
(Хмельницький)

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Вступ. Становлення України як незалежної держави та її входження у Європейську та світову спільноту відбувається на фоні процесів глобалізації, яка створює передумови для зростання міжетнічної взаємодії представників різних народів та культур. Країни та народи активно співпрацюють та взаємодіють в усіх сферах життя на різних стадіях – від особистісного спілкування до міжнародних переговорів на вищих рівнях, використовуючи останні досягнення інформаційних технологій. Суспільство уже давно не стоїть перед дилемою – брати участь у нових міжнародних відносинах чи не брати, адже інтернаціональні стосунки уже давно змінили свої риси, а переформування соціальних, культурних, економічних та політичних умов розвитку світу встановлює нові правила гри для всіх учасників світового співіснування без винятку. Результатом цього є актуалізація факторів, які дозволяють досягти ефективної міжкультурної взаємодії. Серед таких факторів перш за все слід виділити розуміння проявів іншої культури, визнання іншої культурної самобутності, уміння налагоджувати діалогічні відносини та йти на розумний компроміс з іншими людьми.

Метою статті є аналіз розвитку міжкультурної комунікації та її становлення в умовах глобалізації сучасного світу.

Результати дослідження.

Загальноприйнятий та багаторівневий сучасний процес взаємодії усіх світових систем вимагає певного ефективного посередництва, що фактично може бути здійсненим лише завдяки комунікації, яка, у свою чергу, поступово змінює

форму свого безпосереднього вираження та висуває нові вимоги до учасників інтеракції.

Неймовірні потенції інформаційних технологій та глобалізації уже кардинально змінили процеси виробництва, фінансових ринків, їхній вплив спостерігається у соціокультурних відносинах. Отож не дивно, що нові умови світового розвитку є вирішальним чинником творення нових міжкультурних комунікаційних характеристик.

Міжкультурна комунікація – спілкування, що відбувається в умовах, які так відрізняються від культурно обумовлених традицій у комунікативній компетенції її учасників, що ці відмінності суттєво впливають на успіх чи невдачу комунікативної події. Комунікативна компетенція визначається як використання знань символічних систем та правил їх функціонування, а також принципів комунікативної взаємодії, що використовуються під час спілкування. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники під час прямого контакту використовують спеціальні мовні варіанти та дискурсивні стратегії, що відрізняються від тих, якими вони користуються для спілкування всередині своєї власної культури. Інколи міжкультурну комунікацію називають ще крос-культурною, оскільки вона описує явища перехресного, взаємного спілкування представників різних культур [9].

Міжкультурна комунікація як суспільний феномен була безпосередньо викликана практичними потребами післявоєнного світу. Така необхідність виникла внаслідок бурхливого економічного розвитку багатьох країн та регіонів, революційних змін у технологіях та процесах виробництва. У результаті світ став значно менше у розмірах – щільність та інтенсивність тривалих контактів між представниками різних культур значно зросли та невпинно продовжували збільшуватися. Як зазначають Т. Грушевицька, В. Попков, А. Садохін, крім власне економіки, важливими зонами професійної та соціальної міжкультурної комунікації стали наука, мистецтво та туризм [1].

Практичні потреби були підтримані змінами у суспільній свідомості. Визнання цінності світових культур, відмова від колонізаторської культурної політики, усвідомлення загрози знищення значної кількості традиційних культур і мов призвели до активного розвитку відповідних дисциплін та наукових досліджень.

Становлення міжкультурної комунікації спершу було обумовлене лише корисливими інтересами американських бізнесменів та політиків. Після Другої світової війни у світі активно поширювалася сфера впливу американської політики, економіки та культури. Співпраця представників різних культур інколи призводила до конфліктів та образ і навіть досконалі знання іноземних мов не допомагали у вирішенні складних проблем та непорозумінь за кордоном. Поступово виникла нагальна потреба вивчення не лише іноземної мови, а й іноземної культури, звичаїв, традицій, норм поведінки.

Датою народження міжкультурної комунікації слід вважати 1954 рік, коли вийшла в світ книга Е. Хола та Д. Грагера “Культура як комунікація”, в якій автори вперше запропонували для широкого використання термін “міжкультурна комунікація”. Пізніше основні положення та ідеї міжкультурної комунікації були

обґрунтовані та детально досліджені у відомій роботі Е. Хола “Німа мова” (“Silent Language”), де автор довів тісний взаємозв’язок мови, комунікації та культури. Розвиваючи свої ідеї про взаємозв’язок культури та комунікації, Е. Хол дійшов висновку про необхідність вивчення культури. У інших проаналізованих нами літературних джерелах, зокрема дослідженнях М. Назарова, А. Павловської, І. Панаріна, Т. Грушевицької, В. Попкова ця необхідність також досліджувалася та була доведена [1; 4; 5; 6].

Робота над створенням теорії міжкультурної комунікації тривала десятиліттями. У ній активно брали участь вчені, які займалися соціологією, соціальною психологією, конфліктологією та іншими спорідненими науками, адже зрозуміло, що проблема конфлікту культур та міжкультурної комунікації торкається усіх сфер людського життя та діяльності під час будь-яких, навіть незначних контактів з іншими культурами, у тому числі й односторонніх: під час читання іноземної літератури, знайомства з іноземним мистецтвом, театром, пресою, телебаченням, піснями. У зв’язку зі стрімким розвитком засобів та видів комунікації, це питання не вирішується, а стає все гострішим.

Сучасні умови глобалізації суспільства вимагають від кожної людини знань та навичок міжкультурної комунікації. Закономірно, що глобальні фінансові та товарні ринки, засоби інформації і міграційні потоки призвели до бурхливого росту культурних обмінів, що виражається в стрімко зростаючій кількості прямих контактів між державними інститутами, соціальними групами та індивідами різних країн і культур. У ході цих контактів зникає безліч традиційних форм життя і способів мислення. Але одночасно процес глобалізації веде до виникнення нових форм культури і способів життя, поширення комунікації. Суміш культур спостерігається не тільки в житті окремих індивідів – вона стає усе більш характерною рисою для цілих суспільств.

Міжкультурна комунікація відбувається за допомогою двох основних типів комунікації: вербальної та невербальної. Вербальне спілкування здійснюється за допомогою мови як в усній, так і в письмовій формі. За цих умов спілкування суттєву роль відіграють соціальні норми використання мови, різноманітних її стилів, лексичних одиниць та принципи мовної поведінки, соціальні відношення, ціннісні орієнтації про правду, світобачення, звичаї, ритуали і т.д.

Проте, не менший обсяг комунікації припадає і на невербальне спілкування. Ця форма спілкування вважається важливою не лише у дитинстві, коли людина звикає до основних аспектів поведінки своєї культури та починає їх засвоювати на підсвідомому рівні, але й у будь-якій іншій ситуації, коли вона стикається з незнайомим культурним середовищем і звичайні повсякденні ситуації – їжа, сон, гігієнічні процедури, одяг, привітання тощо – стають джерелами труднощів.

Символічною знаковою системою, що знаходиться в основі немовних засобів комунікації, можуть слугувати будь-які соціальні феномени. Основними її формами вважаються жести руками, як заплановані, так і непередбачені, вираз обличчя, пози та положення тіла, стиль одягу чи зачіски, хода, просторова

дистанція під час спілкування, дотики, контакт очима. Крім того, неабияку роль відіграють архітектура, вуличні знаки, графічна символіка, художні та інші форми впливу, наприклад, весільний вальс чи військовий парад, дизайн інтер'єру, ювелірні прикраси, запах, пара лінгвістичні явища, які є частиною мови і можуть виступати як форми невербального спілкування – темп мовлення, гучність, висота звуку, модуляція, кольори.

Будь-яка соціальна поведінка в одному з цих вимірів може сприйматися як процес комунікації, тобто взаємозв'язок та взаємодія людей, що є носіями відмінних цінностей, стереотипів чи форм поведінки, за яких відбувається ефективний обмін інформацією.

У процесі комунікації передається чи засвоюється соціальний досвід, відбувається зміна взаємодіючих суб'єктів, формуються нові особисті якості. Будь-яка людина – це представник певної соціальної групи: нації, етнічної спільноти, субкультури, професії, покоління. Вік, стать, релігійність привертають до себе увагу у будь-якій культурі. Поведінка визначається належністю до цих груп і, відповідно, соціальними функціями та ролями, у яких реалізується психологічний та фізіологічний потенціал людини – темперамент, характер, стійкість. Усе це доводиться враховувати, коли потрібно інтерпретувати поведінку партнера по міжкультурній комунікації.

Потрапляючи у незнайому культуру (а це може бути звичайна поїздка на навчання чи відпочинок), людина опиняється у ситуації, коли звичні способи та норми поведінки можуть бути неприйнятними чи, принаймні, неефективними. У такому випадку індивід може розкритися з нового боку, розвинути нові навички, отримати нові знання. Але нерідко ми спостерігаємо, що в іншому культурному середовищі людина демонструє поведінку, яка дуже відрізняється від загальноприйнятих норм у його власній культурі.

Іноколи можливість забути про загальноприйняті правила та норми поведінки у власній культурі створюється спеціально (наприклад, такі популярні сьогодні поїздки у екзотичні країни). Проте, у багатьох ситуаціях міжкультурного спілкування освічені та культурні люди можуть показати себе надієвими, нетерпимими та навіть агресивними.

У випадку будь-якого контакту з новою культурою реакція людини проходить декілька етапів. Перший – це період, коли знайомство з новою культурою, її окремими досягненнями чи представниками породжує значний прилив оптимізму, хороший настрій, впевненість в успішній взаємодії та позитивних перспективах на майбутнє.

Наступний етап контакту характеризується як “культурний шок”. Це період краху надій, планів та сподівань, коли позитивний емоційний настрій змінюється депресією, непорозумінням та ворожістю. Шок виникає, у першу чергу, в емоційній сфері, проте важливу роль відіграють також такі соціальні фактори як непристосованість, неприйнятність нових звичаїв, стилю поведінки та спілкування, темпу життя, матеріальних та моральних цінностей. Варто

зазначити, що симптоми культурного шоку зустрічаються доволі часто і, напевно, кожна людина, яка була в умовах міжкультурної комунікації, пережила його.

На наступному етапі контакту з незнайомою культурою формується реалістична оцінка ситуації, з'являється адекватне розуміння того, що відбувається, з'являється можливість ефективно досягти поставленої мети. У той же час не виключена можливість повного відторгнення нових культурних феноменів.

Велике значення має тривалість контакту. Туристична поїздка чи короткострокове відрядження, як правило, залишають яскраві та приємні спогади. Навчання чи робота за кордоном протягом півроку дозволяє доволі близько та глибоко познайомитися з новою культурою, завести друзів, тобто увійти в фазу адаптації. З іншого боку, за цей час може виявитися нездатність людини пристосуватися до нового соціокультурного та мовного середовища.

Міжкультурний контакт та культурний шок як його результат, а також навички, необхідні для ефективного процесу міжкультурної інтеракції, мають ситуативний характер. Це означає, що, пристосувавшись до роботи в одній культурі, людина знову буде відчувати незручності, потрапивши у незнайоме середовище і навіть повернувшись додому, оскільки за рахунок набутого досвіду змінюються її (людини) орієнтації, а примусовий протягом деякого часу розрив суспільних зв'язків з батьківщиною вимагають повторного встановлення необхідного соціального статусу.

Маслова В. зазначає, що міжкультурні відмінності по-різному виявляються в робочому, офіційному середовищі та вдома. Загальноприйнятий інтернаціональний діловий стиль приховує відмінності між культурами, а ті особливості, які виставляються на показ, зазвичай вкладаються в стереотипні схеми. Якщо ж зустріч носіїв різних мовно-культурних традицій відбувається у домашніх умовах, ці уявлення переважно не спрацьовують. Відмінності, про які людина не знає, вона просто не помічає [3].

Стрес, спричинений “культурним шоком”, розрив стосунків з рідними, колегами та навіть співвітчизниками і, з іншого боку, соціальні зв'язки у новій культурі – фактори, що часто є причиною того, що люди, які поїхали за кордон лише на певний період часу, приймають рішення залишитися там назавжди.

Не слід думати, що високий освітній рівень та соціальний статус, що передбачає оволодіння людиною навиками міжкультурного спілкування та соціальної взаємодії, завжди допоможуть легко пережити та навіть уникнути культурного шоку. Вивчення адаптації вчених та спеціалістів за кордоном показує, що часто, навпаки, самооцінка, що базується на відносних та об'єктивних показниках, заважає реалістично оцінити ситуацію, побачити виявлення міжкультурних відмінностей та правильно спроектувати свою поведінку.

Багато чого залежить від особистісних характеристик людей уміти засвоювати нову інформацію та розуміти оточуючих. У результаті численних досліджень було розроблено кілька типів реакції на іншу культуру, а також на її представників. Це – заперечення міжкультурних розбіжностей, захист власних культурних переваг та тенденцій розвитку, мінімізація мовно-культурних

відмінностей, сприйняття можливості та права на існування інших, дещо відмінних мовних та культурних світів, поступова адаптація та інтеграція до нової культури [8].

Однак, будь-яку реакцію чи тип сприйняття не слід розглядати як однозначну чи постійну позицію, що характеризує індивіда. У поведінці тієї чи іншої людини, залежно від ситуації, професійних сімейних чи творчих завдань, можна зустріти різноманітні типи орієнтації та поведінки, що змінюються залежно від накопичення життєвого досвіду та знань. Спостерігаючи заперечення існування, відмінного від власної культури, закритість, замкненість, можна очікувати, що через деякий час людині буде все важче опиратися тиску нових фактів, уникати зустрічі та тісного, емоційно забарвленого спілкування з представниками іншої культури. У такому випадку позиція індивіду модифікується у захисну [2].

У цілому, захисна поведінка є активною та агресивною. В основі її – відчуття того, що цінності, звичаї чи представники чужої культури несуть загрозу звичному стилю життя та давно встановленим традиціям. Реалізується такий захист через встановлення власних культурних переваг та спотворенні інших культур та мов. Якщо людина налаштована на захист, то достатньо зовнішньої відмінності чи мовного акценту, щоб одразу ж спрацював стереотип самозахисту і агресія буде просто немотивованою.

Міжкультурні відмінності, звісно, не ігноруються, а чітко фіксуються у вигляді негативних стереотипів іншої культури. Вони базуються на расових, національних, релігійних, вікових та професійних відмінностях між культурами та субкультурами. У будь-якому випадку усі люди поділяються за принципом “ми” – такі правильні, культурні, раціональні, духовні, відкриті, відчуваємося невід’ємною частиною етносу, клану та “вони” – повна протилежність. Такий перелік рис, ролей, властивостей, інтересів, особистісних властивостей приписується усім членам стереотипної групи. Незалежно від того, несуть ці стереотипи позитивний чи негативний заряд, вони, зазвичай, мало відповідають дійсності. Так, вони не логічні, але достатньо узгоджені за своєю внутрішньою структурою, що створює можливості для забезпечення створення суб’єктивних висновків для аргументації та дискурсивного переконання у мовній взаємодії. В результаті точка зору індивіда по відношенню до іншої групи здається раціональною, а поведінка – послідовною.

Часто люди навмисно демонструють свою мовно-культурну відмінність, щоб встановити чи відновити певну культурну дистанцію між учасниками комунікативного акту, сигналізуючи таким чином, що партнер по комунікації не розуміє його намірів та мотивів. У такому випадку непорозуміння виявити дуже легко, а це спрощує мовну взаємодію. Прикладами такого явища можуть бути молодіжний сленг та стиль одягу чи, навпаки, офіційність ділової мови та костюма.

Слід зазначити, що формування захисної реакції на міжкультурні контакти серед більшості членів суспільства неможливо передбачити, а ще важче його уникнути. У сучасному світі важко знайти абсолютно однорідне суспільство чи попередити якусь спільноту від зовнішнього втручання, зіткнення з “чужинцями” [2].

Міжкультурне спілкування винятково здійснюється безпосередньо на міжособистісному рівні. Об'єктивне ставлення до представників іншої культури формується не одразу. Цьому передують довга та копітка робота. Знання світової історії, знайомство зі звичаями та традиціями народної та побутової культури, а також з її високими класичними проявами сприяють встановленню об'єктивних поглядів та розумінню світогляду, цінностей та способу життя суб'єктів іншої культури. Для цього потрібні не лише зусилля учасників міжкультурної комунікації, а й спеціалістів, які займаються формуванням навиків міжкультурного спілкування.

Отже, міжкультурна комунікація – це культурно обумовлений процес, усі складові якого знаходяться у тісному взаємозв'язку з культурною чи національною приналежністю учасників процесу комунікації. Оскільки одна людина оцінює іншу в контексті свого культурного досвіду, такі прояви як етноцентризм та негативні культурні стереотипи, можуть призвести до негативного результату мовної міжкультурної інтеракції.

Справжнє взаєморозуміння під час акту міжкультурної комунікації – складний та довготривалий процес, який вимагає неординарних особистих якостей, здатності до самопізнання, до вмілого та толерантного сприйняття історичної спадщини і своєї і чужої культури. Якщо ж усі ці ознаки наявні, то ми маємо справу з особистістю – посередником між культурами, яка здатна подивитися “зсередини”, що вкрай необхідно для розуміння культурних цінностей та емоційного співчуття щодо іншої мовно-культурної системи. Посередник може грати роль з'єднувального елемента між різними культурами та мовами, презентуючи їх у позитивному світлі і, таким чином, скорочуючи дистанцію, даючи співвітчизникам нову можливість познайомитися з іншою культурою.

Розуміння під час міжкультурної комунікації може досягатися і між різними культурними групами. У такому випадку усі учасники мовної взаємодії зберігають свою самобутність, формуючи у той же час нову спільноту. У ній існують певні відмінності у формах виробничої діяльності, політичної філософії, способах проведення дозвілля, переваг у сфері зайнятості та інших аспектах життя, але така новостворена система існує в межах спільних та знайомих цінностей, правил та цілей. Межі між своїми та чужими зникають, суміш культур спостерігається не тільки в житті окремих індивідів – вона стає характерною рисою для цілих суспільств.

Спілкування – вирішення складних питань та проблем, усунення конфліктів. Спілкування між народами та націями призведе до поширення гармонізації та стабільності суспільства, які є беззаперечними чинниками майбутніх успішних інтернаціональних відносин.

Висновок. Комунікація, безперечно, є одним із способів та умов нашого існування, а міжкультурна комунікація стала необхідною вимогою для раціонального та правильного співжиття багатьох різних народів на одній планеті. Особливо вона є необхідною сьогодні, коли люди стали більш мобільними, володіють достатньою кількістю важливих для гнучкості реагування знань, що призводить до соціокультурного взаємовпливу народів.

Отже, головне завдання міжкультурної комунікації у сучасному соціально-політичному світі – попередити усі можливі культурні конфлікти, схилити людей до взаємоповаги та взаєморозуміння. Міжкультурна комунікація не лише може попередити невеликі конфлікти на індивідуальному рівні, а й значні культурні конфлікти між країнами, релігіями, етносами, які можуть перерости у повстання та війни. Лише за умов взаємодовіри та взаємозалежності людство має шанс існувати у гармонійному та стабільному суспільстві.

Література

1. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основы межкультурной коммуникации : [учебн. для вузов / под ред. А. П. Садохина]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
2. Ерасов Б. С. Социальная культурология : [учебн. для студ. высш. уч. заведений] / Б. С. Ерасов. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 591 с.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учебн. пос. для студ. высш. учебн. заведений] / В. А. Маслова. – М. : ИЦ “Академия”, 2001. – 208 с.
4. Назаров М. М. Средства массовой коммуникации и российское общество на пороге XXI века / М. М. Назаров // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 5. – С. 22–31.
5. Павловская А. В. Национальный характер в условиях глобализации : перспективы изучения / А. В. Павловская // Вестник МГУ. Серия 19 : лингвистика и межкультурная коммуникация. – М. : Изд-во МГУ. – 2004. – № 1. – С. 108–118.
6. Панарин И. Н. Технология информационной войны / И. Н. Панарин. – М. : КСП+, 2003. – 320 с.
7. Персикова Т. Н. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура : [учебн. пос.] / Т. Н. Персикова. – М. : Логос, 2002. – 224 с.
8. Быстрова И. С. О социально-лингвистических взаимодействиях [Электронный ресурс] / И. С. Быстрова. – Режим доступа : www.yandex.ru.
9. Hinner M. B. The importance of intercultural communication in globalized world / M. B. Hinner. – 1998. – Mode of access : <http://www.bwl.tu-Freiburg.de/english/forschung/Global/pdf>.

Анотація

У статті проаналізовано історію розвитку та становлення міжкультурної комунікації, розкрито етапи реакції людини у випадку контакту з новою культурою та визначено шляхи формування об'єктивного ставлення до представників іншої культури.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, інтеркультурні контакти, взаєморозуміння, діалог культур.

Аннотация

В статье проанализирована история развития межкультурной коммуникации, раскрыты этапы реакции человека в случае контакта с новой культурой и определены пути формирования объективного отношения к представителям иной культуры.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, интеркультурные контакты, взаимопонимание, диалог культур.

Summary

In the article the history of the development of intercultural communication is analyzed, stages of human response in case of a new culture contact and the ways of forming an objective attitude towards representatives of other cultures are disclosed.

Keywords: intercultural communication, intercultural contacts, mutual understanding, dialogue of cultures.